

**РОЗДІЛ VI. ЛІНГВОГЕОГРАФІЯ ТА ОНОМАСТИКА: АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ,
КАТЕГОРІЇ ТА АСПЕКТИ**

Олена Антонюк

УДК 81'373.231

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА» У ПРИЗВИСЬКОВІЙ НОМІНАЦІЇ
(на матеріалі антропонімії Донеччини)**

У статті розглянуто прізвиська Донеччини як спосіб і засіб репрезентації концепту «жінка». Аналіз здійснено за природно-фізичними, фізіологічними, психологічними, інтелектуальними, соціально-статусними та рольовими параметрами, визначено особливості мовних механізмів такої репрезентації.

Ключові слова: концепт, субконцепт, прізвисько, прізвиськова номінація.

Сучасна лінгвістика в останні десятиліття все частіше вдається до когнітивного підходу під час аналізу мовних одиниць, що, у свою чергу, дозволяє вивчати мовну картину світу, ураховуючи вплив на її формування культури, національних традицій, звичаїв тощо.

Загальновідомо, що базовим для когнітології є поняття концепту, хоча поки що його однозначного тлумачення не існує. За О. Селівановою, концепт розуміється як ментально-психонетичний комплекс, що є єдністю знань, уявлень, почувань, інтуїції, трансценденції, виявів архетипно-безсвідомого, закріплених за певним знаком [Селіванова 2000: 77]. О. Левченко наголошує, що це найбільша оперативна одиниця ментального рівня, яка, вербалізуючись у слові, словосполученні чи фразеологізмі певної мовної картини світу, виконує роль стрижневого елемента [Левченко 2005: 21]. В. Жайворонок зазначає, що слово не просто містить і передає актуальну інформацію. У ньому зосереджено також загальногуманістичну, соціально-історичну, інтелектуальну, етнокультурну, експресивно-емотивну, оцінну інформацію, важливу для того чи іншого соціуму. Унаслідок цього слово починає функціонувати не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово-концепт – вмістище узагальненого культурного смислу [Жайворонок 2007: 10]. У сучасній лінгвістиці, як підкреслює В. Маслова, під концептом розуміють культурно позначений вербалізований смисл, репрезентований у плані вираження цілим рядом своїх мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму; це одиниця колективного знання, що має мовне вираження і позначена етнокультурною специфікою [Маслова 2004: 35]. Відповідно, кожна культура представлена рядом концептів, серед яких час, простір, життя, смерть, істина та ін. Одним із універсальних у багатьох культурах, зокрема і в українській, є суперконцепт «людина», який, у свою чергу, складається з декількох базових концептів, одним з яких є концепт «жінка».

Останнім часом з'явилося чимало розвідок, присвячених вивченню цього питання. Так, досліджено концепт «жінка» в російській мовній свідомості (Л. Адоніна); проаналізовано його метафоричне вираження в українській мові (Т. Сукаленко); показано особливості вербалізації у новогрецькій та українській мовах (Ю. Жарікова); розглянуто як базовий концепт культури, втілений у фразеології російської та англійської мов (О. Чибишева); крізь призму культурно-семантичної вмотивованості виявлено та систематизовано прислів'я, побудовані на основі зазначеного концепту в українській та російській мовах (О. Куцик, М. Колечко). Чимало досліджень цього концепту здійснено у межах лінгвістичної гендерології з погляду протиставлення «чоловік» – «жінка», що дозволяє виявити гендерні ознаки мовної картини світу й простежити «процес еволюційного розвитку найдавнішої архетипічної опозиції» [Ставицька 2006: 119]. Тут цікавими є студії, у яких розглянуто особливості лексико-семантичної структури концептів «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу (О. Бондаренко); проаналізовано в лексико-семантичному аспекті фрагменти мовної картини світу, репрезентовані в українському фольклорі (Н. Скрипник); здійснено комплексний функційно-семантичний аналіз мовних засобів вербалізації цих базових концептів в українській фразеології (Т. Рудюк); виявлено зміст концептів у сучасній українській літературі (В. Баденкова) тощо.

Оскільки будь-який концепт характеризується емотивністю, конотаціями, є аксіологічним за своєю природою [Маслова 2004: 39], то буде логічно і цікаво простежити вербалізацію його на ономастичному рівні, а саме – на рівні такого класу антропонімів, як прізвисько.

Метою пропонованого дослідження є аналіз прізвиська як способу й засобу репрезентації концепту «жінка», визначення особливостей мовних механізмів такої репрезентації.

Звернувшись до лексикографічних джерел, ми здійснили попередню параметризацію досліджуваного концепту.

Так, Великий тлумачний словник української мови подає такі дефініції до слова «жінка»: 1. *Особа жіночої статі; прот. чоловік.* 2. *Доросла, на відміну від маленької дівчинки.* 3. *Заміжня особа стосовно свого чоловіка // Взагалі заміжня особа* [Великий тлум. 2001: 369]. Отже, перша дефініція пов'язана із суто біологічними (природно-фізичними, фізіологічними) показниками – людиною жіночої статі, і є нейтральною складовою, оскільки не містить ні оцінних, ні емоційних імплікацій; друга уточнює попередню за віковими параметрами; третя відображає соціально-статусні (рольові) параметри. Так само соціально-статусні (рольові) параметри зафіксовані в синонімічних варіантах «баба» – *мати батька або матері; заст. жінка, що приймає*

дітей під час пологів; *заст. ворожка, шептуха* [Там само: 50]; «*дружина*» – одружена жінка стосовно свого чоловіка [Там само: 329]; «*мати*» – жінка стосовно дитини, яку вона народила // жінка, що має або мала дитину [Там само: 651]; «*дочка*» – особа жіночої статі стосовно своїх батьків [Там само: 325]; «*онука*» – дочка сина або дочки [Там само: 195]. Поєднання біологічних та соціально-статусних параметрів концепту відображене у варіантах «*дівка*» – дівчина, якій час одружуватись [Там само: 303]; «*молодиця*» – молода заміжня жінка // молода жінка, що залишилася без чоловіка, живе без чоловіка [Там само: 685]. Яскраво виражена емотивна складова концепту в таких синонімічних варіантах, як «*баба*» – розм. взагалі жінка; у сполуч. з присв. займ., розм. те саме, що дружина [Там само: 50]; «*дівка*» – весела, моторна дівчина [Там само: 303]; «*жіночка*» – зменшено-пестливе до жінки [Там само: 369]. Прикметник «*жіночий*» репрезентує якісно-кількісні характеристики концепту і має такі значення: 1. Який складається з жінок; призначений для жінок; стосується жінок. 2. Який стосується жіночої статі, характеризує її [Там само: 369]. Отже, деривати від слова «*жінка*» та його синонімічні варіанти охоплюють такі параметри концепту, як фізіологічні, психологічні, морально-етичні, інтелектуальні тощо. Етимологічний словник М.Фасмера засвідчує дефініції, що зводяться в основному до означень «*заміжня особа стосовно свого чоловіка*», «*особа жіночої статі*» [Фасмер 1986: 46].

Беручи до уваги положення про ядро й периферію, перше й третє значення, зафіксовані у Великому тлумачному словнику, вважаємо ядром концепту. Однак нас більше цікавлять периферійні, оскільки саме в них консервується суб'єктивний досвід, конотативні та асоціативні додатки, що залежать від культури й реалізуються за умови певного набору слів-репрезентантів [Маслова 2004: 45].

Відразу зауважимо, що репрезентація концепту «жінка» на апеліативному та ономастичному (прізвиськовому) рівнях лексики неоднакова. Так, якщо через номінації-апеліативи об'єктивуються позитивні, негативні, нейтральні властивості концепту (пряма лексична номінація – це завжди процес трансформації фактів дійсності у знаки шляхом перетворення їх у факти системи мови, у значення і категорії, що відображають суспільний досвід носіїв мови [Уфимцева 1977: 8]), то на рівні ономастичному, як правило, відбувається репрезентація його експресивних виявів, негативних ознак, рис. Це зумовлено як особливостями вторинної номінації, у ході якої «когнітивно виділеними виявляються визначені властивості суб'єктів, що співвідносяться зі структурами ціннісних знань, які зберігаються в довготривалій пам'яті» [Робустова 2009: 3], так і функціональними особливостями прізвиська, що впливають із дефініцій самого терміна: це додаткове неофіційне ім'я, що дається іншими людьми особі відповідно до її характерної риси, обставини, що супроводжує її життя, за якоюсь аналогією, за походженням чи іншими прикметами [Подольская 1988: 111]; це ім'я, яке негативно (жартома) характеризує особу [Ушаков 1978: 150].

Отже, розглянемо на конкретних прикладах репрезентацію концепту «жінка» у прізвиськовій номінації. Аналіз здійснюємо на основі структури, яку запропонувала О. Чибишева, виділяючи такі субконцепти: 1. Зовнішні характеристики людини. 2. Внутрішні характеристики людини. 3. Соціальні характеристики людини [Чибишева 2005: 12].

Субконцепт «**Зовнішні характеристики**» на рівні прізвиськової номінації передбачає такі концептуальні аспекти, як «Зовнішній вигляд» та «Біологічні характеристики», й об'єктивує здебільшого експресивні, непривабливі риси й ознаки.

У прізвиськах-фемінітивах репрезентовано зовнішній вигляд жінки шляхом його позначення за такими параметрами:

Фізичні недоліки (вади). Поява таких антропонімів зумовлена сприйняттям наявних вад зором, відсутністю потреби безпосереднього контакту з людиною. Це перше, що впадає в око й одразу фіксується зором. Наприклад: *Камбала* – відсутність ока, *Коса, Косуха* – косоокість, *Сліпа* – слабкий зір; *Горбата* – у жінки горб. Прізвиська аналізованої підгрупи, вказуючи на фізичні вади, можуть виражати суб'єктивне ставлення до жінки. Тут є цікавими відприкметникові прізвиська з суфіксом *-еньк-*, які відображають співчуття до факту каліцтва: *Глухенька, Кривенька, Німенька, Сліпенька*.

Особливості частин тіла. Увагу найменувачів привертає не стільки зовнішній вигляд жінки взагалі, скільки примітні ознаки окремих частин тіла: *Головата* – у жінки велика голова, *Тіква* – голова формою схожа на гарбуз; *Вусата* – у жінки ростуть вуса; *Брова* – має високі чорні брови; *Оціпана* – жінка з вищипаними бровами.

Серед донецьких прізвиськ наявні такі, які вказують на волосся і його особливості: *Кудла* – завжди скуйовджене волосся, *Хімка* – волосся кучеряве після хімічної обробки, *Грива, Чубата* – довге волосся, *Мохната, Пелехата* – розтріпане волосся, *Ватрушка* – волосся зібране на маківці й приплюснуте, *Ракушка* – зачіска за формою схожа на мушлю.

У прізвиськах об'єктивуються концептуальні ознаки, що вказують на форму чи розмір різних частин тіла: *Качка* – ніс схожий на дзьоб качки, *Носата, Плосконоса, Сливка* – ніс, як слива; *Жаба, Сова* – великі очі, *Яблочка* – вузькі очі; *Гемба* – велика нижня губа, *Корова* – нижня губа відкошена, як у корови; *Зубата, Кобіла* – великі зуби, *Крива* – передні зуби великі; *Курка* – худі ноги, *Лелєка* – довгі ноги.

Як видно з наведених прикладів, в одних прізвиськах особливості певних частин тіла не отримали кваліфікаційної характеристики (відповідне значення підказується самим прийомом метонімії, коли назва частини стає назвою цілого: *Гемба*). Але в більшості прізвиськ ознака, що концептуалізується, називається описово і відверто: *Горбата, Сліпа, Головата, Коса*. Чимало і метафоризованих фемінітивів: *Ватрушка, Жаба, Корова, Курка*.

Зріст. Характеристика жінки за зростом зреалізована у двох підгрупах з антонімічними репрезентантами

«висока» – «низька». Концептуальну ознаку високого зросту зафіксовано у прізвиськах *Ділда, Довга*. Щоб підкреслити високий зріст жінки, найменував порівнює її з предметами видовженої форми: *Драбіна, Жирáфа, Каланча, Швабра*; з високорослими рослинами або тваринами: *Лелéчка, Лободá*. Значення низького зросту відображене у прізвиськах *Блоха, Кнóпка, Кришка* (крихта), *Куца, Мікросхе́ма, Мо́ська, Перепелі́чка, Цу́рка*. Як бачимо, серед аналізованих прізвиськ домінують ті, у яких ознака зросту негативно забарвлена, особливо це помітно у тих найменуваннях, що репрезентують високий зріст. На нашу думку, це можна пояснити тим, що високий зріст є однією з ознак ідеалу красивої людини, а значне відхилення від цього ідеалу слугує своєрідним поштовхом до утворення прізвиська. Як зазначає Г. Ліщинська, це може бути й свідченням того, що ознаки «низький», «високий» поєднуються в народній свідомості зі складниками морально-етичного плану «працьовитий» і моторикою «прудкий», «моторний», «незграбний». Низький зріст асоціюється з працьовитістю, рухливістю, а високий – з незграбністю [Ліщинська 2009: 160]. Отже, найменував підсвідомо звертає увагу не тільки на негативні ознаки найменованого, що засуджуються в тому чи іншому колективі, але й на позитивні, що схвалюються.

Маса (вага) тіла. Концептуалізація цієї ознаки представлена у двох підгрупах сучасних прізвиськ з антонімічними репрезентантами «надмірна вага» – «мала вага». Занадто худу жінку сприймають як позбавлену життєвої енергії, тому часто порівнюють із сухою деревиною чи предметами, виготовленими з висушеного дерева: *Вешалка, Доска, Стеблі́на, Трі́ска, Фане́ра*; з виснаженими тваринами: *Кля́ча*; несвіжими, засушеними продуктами: *Тара́нька*.

Жінка з надмірною масою тіла досить часто сприймається аморфною, знеособленою: *Ту́ша*. Зорове враження від повної людини породжує її порівняння з великими за розміром чи об'ємними за формою об'єктами: *Кані́стра, Танк*; або з тваринами, які не знають міри в їжі чи яких спеціально відгодовують: *Свиня́*; зайва вага людини співвідноситься з певними кількісними показниками: *Пудиха, Трехто́нка*.

Прізвиська, які репрезентують жінку за зростом та вагою, утворюються на ґрунті специфічної шкали з центральною (нормативною) точкою відліку, яка вказує на звичайність ознаки. Відхилення від норми в будь-який бік – це своєрідний поштовх до утворення онімів із семами «зріст», «маса». Причому інші ознаки, які так само сприймаються зором, не повинні бути більш виразними за ті, які мотивують прізвиська цих підгруп. Отже, прізвиська, що репрезентують значення зросту та ваги тіла, ґрунтуються на двох бінарних опозиціях «висока» – «низька», «товста» – «худя». Номінатор керується правилами, які регламентують можливості вибору слова для майбутнього прізвиська. Ці правила-норми, як зазначає М. Нікітін, виражаються через такі різновиди, як канон, стандарт, шаблон, тип, стереотип, еталон, зразок, середнє, золота середина, міра тощо, і можуть мати приватний характер [Никитин 1996: 177], тобто можуть залежати тільки від номінатора й відображати його (номінатора) суб'єктивне сприйняття носія прізвиська.

Колір волосся і шкіри. До виразних зовнішніх характеристик, що відображені в сучасних жіночих прізвиськах Донеччини, належить і концептуальна ознака кольору, наприклад: *Рі́жа, Рижáчка, Рудá* – руде волосся; *Воро́на, Га́лка, Смо́ла, Смоляна́* – чорне волосся; *Бі́ла, Белу́ха, Сметáна* – світле волосся; *Соро́ка* – волосся пофарбоване у різнокольорові пасма; *Голубá Йóлка* – колір волосся з блакитно-фіолетовим відтінком. Значення кольору стосовно шкіри представлене в найменуваннях, що вказують на темний колір: *Капчо́ночка, Чо́рна, Цига́нка*; світлий колір: *Сметáна*.

Специфіка одягу, прикрас, манера одягатися. Прізвиська цієї підгрупи вказують на такі концептуальні ознаки, без яких неможлива повна портретна характеристика поіменованої особи. Аналізовані антропоніми можуть указувати на загальний стан одягу: *Короле́ва* – доглянута, завжди ходить у капелюшках (асоціація з королевою Англії), *Ля́лечка, Па́ні* – носять вишуканий одяг, *Дра́нка, Марéна* – неохайні, у поношеному і драному одязі; колір одягу чи його деталей: *Кра́сна Ша́почка* – завжди у червоній шапці, *Панте́ра* – надає перевагу одягові чорного кольору; на візерунок тканини, з якої пошитий одяг: *Зе́бра, Зьо́бра* – смугастий одяг; якусь помітну деталь: *Лохáнка* – у жінки сумка великого розміру.

Очевидно, що ознака «гарно» / «погано», «дивно» та ін. одягнена жінка не тільки сприймається зором, але й належно оцінюється та вербалізується, тому в таких прізвиськах досить помітними є складники емоційного плану «іронія», «глум» та естетичного плану «вишуканість», «охайність», «неохайність».

Особливості руху (пересування) жінки. Ця концептуальна ознака зреалізована в прізвиськах, що вказують на рухливість: *Ракéта, Торпéда*; повільність: *Маринóвана Во́ша*; особливості ходи: *Гу́ска, Ка́чка* – ходить, перевалюючись з боку на бік; спосіб пересування: *Па́личка, Ці́павка* – ходить з паличкою (ціпком). Як бачимо, прізвиська мають яскраво виражене емоційне забарвлення. Жінка швидка, жвава здебільшого сприймається позитивно, однак метушлива викликає іронію, глум; неповоротка – негативні емоції, осуд, що й відображено в семантиці прізвиськ.

Загальний зовнішній вигляд. Прізвиськ-фемінітивів із зазначеною концептуальною ознакою засвідчено мало, наприклад: *Красо́тка, Красу́ля*. Більш поширеними є найменування, у яких зафіксовано схожість найменованої жінки з героїнями популярних у минулому кінострічок або сучасних телесеріалів, наприклад: *Ве́рка Моді́стка* («Місце зустрічі змінити не можна»); *Анфі́са* («Тихий Дон»); *Пушка́рьова* («Не народись красивою»); *Жену́арія* («Рабиня Ізаура»); *Есте́р, Ма́ма Чо́лі* («Багаті теж плачуть»); *Мані́нья* («Сельва»); *Ракéль* («Ніхто, крім тебе»). Схожість із відомими людьми, акторами, героями популярних у народі телевізійних передач відбито в прізвиськах *Кла́вдія Ші́ффер* – висока дівчина з довгими стрункими ногами, *Па́ні Мо́ніка* – за схожістю з героями телепередачі «Кабачок “13 стільців”», *Пугачо́ва* – схожа зачіскою на співачку.

Прикметним є те, що в таких прізвиськах яскраво закарбовано смаки й уподобання людей певної епохи, відображено зміни в культурному й політичному житті нашого суспільства. Ці прізвиська свідчать про інтелектуальний рівень сучасної людини, більш розвинений її асоціативний апарат.

Поодинокими є жіночі прізвиська, у яких зафіксовано такі концептуальні ознаки, як «запах» (*Лаванда* – від жінки пахне гарними парфумами); «вік» (*Музей* – дуже стара жінка, ніхто не знає, скільки їй років).

Важливим для цілісного сприйняття концепту «жінка» є субконцепт «**Внутрішні характеристики**», що передбачає такі аспекти, як «Психологічні характеристики», «Морально-етичні якості», «Інтелектуальні здібності».

Такі найменування викликають особливий інтерес, оскільки, позначаючи одну людину, утримуючи інформацію про неї, вони виступають характеристикою всього народу, є ілюстрацією етичних і моральних цінностей, які він (народ) сповідує, а також тих негативних рис, які засуджує.

У феміно маркованих прізвиськах репрезентовано ознаки, що вказують *на характер чи темперамент*. Насамперед у громаді помічають жінок невірноважених за характером: *Пропіца, Швігалка*; тих, що створюють безлад, порушують порядок: *Бандітка, Рóзчинка, Козá*. Щоб наголосити на певній рисі характеру, людину часто порівнюють з дикою, небезпечною твариною: *Кóбра, Овчáрка*; або з об'єктом, дотик до якого викликає біль, неприємні відчуття: *Коліóчка*. Жорстокі й злі жінки часто бувають сварливими й сприймаються знеособлено: *Слюнява* – з усіма свариться, аж слина з рота летить; *Ротáта* – рот не закривається, постійно з кимось свариться; *Чорнорóта, Цéпова* – зла, ніби з цепу зірвалася. Жінок хитрих прозивають *Сврéйка, Лисічка, Цигáнка*; надмірно економних, скупих – *Жмéня, Скупá*.

У прізвиськах об'єктивуються такі позитивні концептуальні ознаки, як доброта: *Дóбра Мáма, Мать Терéза*; чутливість: *Мóкра, Ню́ня, Сльозá*; набожність: *Ігумéнья*; організаторські здібності: *Атамáнша, Діловá Жінка, Капітáнша, Команóбра*.

Концептуальна ознака «ставлення до праці» у сучасних жіночих прізвиськах Донеччини представлена скупом. Так, найменування *Байдá, Білорúчка, Лень* мають яскраво виражену негативну семантику, що пов'язано з відповідним сприйняттям і ставленням до ледачих людей. Так само мало найменувань, у яких об'єктивовано інтелектуальні здібності жінки: *Вáлянок, Ку́рка* – нерозумна.

Отже, прізвиськ, у яких відображено негативні риси жінки, набагато більше від тих, що мають позитивну семантику. Це дозволяє зробити висновок про те, що народна мораль засуджує такі властивості людини, як брехливість, лицемірство, злість, невірноваженість та ін.

Субконцепт «**Соціальні характеристики**» на рівні прізвиськової номінації об'єктивований у незначній кількості найменувань. Тут виділяємо такі концептуальні аспекти, як «Сімейний стан жінки», «Взаємини з іншими людьми», «Соціально значима діяльність» та ін.

Концептуальну ознаку «Заміжня особа стосовно свого чоловіка» представлено прізвиськами типу *Вікторі́ха, Івані́ха, Макарчи́ха, Петрі́ха* (відіменні деривати); *Вергúнша, Кубáйша, Огні́ха* (відпрізвищеві деривати). Зазначимо, що такі найменування є типовими для Донеччини, як і для інших регіонів України.

У прізвиськах *Галіóська, Гру́нька* (від імені матері), а також *Гу́рійша, Трохимі́ська, Ягорі́ха* (від імен батька), *Горобчи́ха, Присяжніóчка* (від прізвища батька), *Колобчи́ха, Соплі́ха, Трутні́ха* (від прізвиська батька) об'єктивовано таку концептуальну ознаку, як «Особа жіночої статі стосовно своїх батьків». Якщо найменування за батьком для українського патріархального суспільства є типовими, то найменування за матір'ю, за спостереженнями дослідників, отримують тоді, коли дитина є позашлюбною; якщо батько виїхав надовго з дому або рано помер; якщо мати більш відома в колективі або чимось переважає батька дитини; коли батько є приймаком.

Концептуальна ознака «Жінка стосовно дитини, яку вона народила» у прізвиськовій номінації виявляється в найменуваннях *Зозу́ля* – залишила дитину в пологовому будинку, *Куку́шка* – віддала дитину до дитячого будинку, *Крольчи́ха* – має багато дітей. Як бачимо, такі фемінітиви мають негативне емоційне забарвлення, оскільки в мовній картині світу українців образ жінки-матері є етично маркованим, а жінка, що залишає своїх дітей, не виховує їх, заслуговує на осуд.

Концептуальну ознаку «Дочка сина або дочки» вербалізовано в найменуваннях *Марі́на, Парáска, Тьóниха* (від імені баби); *Вітьóкова, Кузьмичи́ха, Мерку́ла, Луканьóва, Мі́кова* (Михайло), *Самохвáлка* (від імені чи прізвища діда).

У народній свідомості склалося уявлення про жінку як про таку, що виховує дітей, дбає про домашній затишок, займається господарством, однак у громаді помічають і оцінюють те, коли жінка має свою справу, уміє заробляти гроші. Такі уявлення зреалізовано у найменуваннях на позначення жінки як представниці якогось роду діяльності чи професії: *Кві́тніця* – вирощує квіти, *Лю́бка Огородни́ця, Мама* – керівник великого підприємства. Чимало прізвиськ, що вказують на діяльність у сфері освіти: *Молéкула* – викладає в школі фізику / хімію, *Музикáнтша* – учителька музики, *Украї́нка* – викладає в школі українську мову й літературу, *Худóбниця* – учителька образотворчого мистецтва.

Цікавими, на нашу думку, є репрезентації концептуальної ознаки «жінка, небайдужа до випивки»: *Сінька* – від випивки лице набуло синього кольору, *Прóбка* – ніколи не буває тверезою, *Рю́мáшечка* – п'є малими дозами, але щодня. Загальновідомо, що в народній свідомості образ п'яниці поєднується зі складниками морально-етичного плану «нероба», «гульвіса», «ледащо» й естетичного «неохайний», «брудний», «потворний». П'яна людина, особливо жінка, не викликає поваги, позитивних емоцій, тому що пияцтво буває перешкодою до праці, до створення сім'ї, материнства, може розвивати агресивність, бути причиною хвороб.

Зазначимо, що у своєму дослідженні ми не охопили усіх прізвиськових номінацій, якими представлено концепт «жінка». Проаналізовані субконцепти та їхні репрезентанти повно відбивають природно-фізичні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні, соціально-статусні (рольові) параметри концепту, інші ж (такі, як місце проживання, етнічна ознака, ситуативна ознака та ін.) можуть стати предметом окремого дослідження.

Отже, концепт «жінка» репрезентований у прізвиськах Донеччини досить різноманітно. Найменувань, у яких міститься нейтральна або позитивна оцінка жінки, мало, антропонімів із негативною, іронічною оцінкою переважна більшість. Якщо скласти параметричну карту репрезентації аналізованого концепту за шкалою позитивний / негативний, то вибудується ряд номінативів-характеристик із заперечним значенням, що постулюють швидше те, якою жінка не повинна бути.

Література

Великий тлум. 2001: Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. В. Бусел]. – К. : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

Жайворонок 2007: Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

Калугина 2007: Калугина Е. Н. Концепты «мужчина» и «женщина» в субстрате русского языка / Е. Н. Калугина // Язык. Текст. Дискурс. – Научный альманах. – Вып. 5. – Ставрополь: Изд-во ПГЛУ, 2007. – С. 112-118.

Левченко 2005: Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгво- культурологічний аспект / О. П. Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.

Ліщинська 2009: Ліщинська Г. Лексико-семантичне поле «характеристика людини за її зовнішнім виглядом» (на матеріалі прізвиськ Івано-Франківської області) / Г. Ліщинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія : [зб. наук. праць / гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського, 2009. – Вип. 11. – С. 158-163.

Маслова 2004: Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

Никитин 1996: Никитин М. В. Курс лингвистической семантики: Учебное пособие / М. В. Никитин. – СПб. : Научный центр проблем диалога, 1996. – 756 с.

Подольская 1988: Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 187 с.

Робустова 2009: Робустова В. В. Антропонимическое прозвище в когнитивно-функциональном аспекте (на материале англоязычных художественных произведений XX – XXI вв.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / В. В. Робустова. – М., 2009. – 25 с.

Селиванова 2000: Селиванова Е. А. Когнитивная ономастиология / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

Ставицька 2006: Ставицька Л. О. «Чоловік (мужчина)» у концептосфері української фразеології / Л. О. Ставицька // Мовознавство. – 2006. – № 2-4. – С. 118-129.

Ушаков 1978: Ушаков Н. Н. Прозвища и личные неофициальные имена (к вопросу о границах прозвища) / Н. Н. Ушаков // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 146-173.

Уфимцева 1977: Уфимцева А. А. Лексическая номинация (первичная, нейтральная) / А. А. Уфимцева // Языковая номинация (Виды наименований). – М. : Наука, 1977. – С. 5-86.

Фасмер 1986: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. [Перев. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер.]. – Т. 2. / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – 672 с.

Чибышева 2005: Чибышева О. А. Концепт «Женщина» в русской и английской фразеологии: на материале предметных фразеологизмов, именующих женщину : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / О. А. Чибышева. – Челябинск, 2005. – 24 с.

Антонюк Елена

Репрезентация концепта «женщина» в прозвищной номинации (на материале антропонимии Донеччины)

В статье рассматриваются прозвища Донецкой области как способ и средство репрезентации концепта «женщина». Делается анализ по природно-физическим, физиологическим, психологическим, интеллектуальным, социально-статусным и ролевым параметрам, также определяются особенности языковых механизмов этой репрезентации.

Ключевые слова: концепт, субконцепт, прозвище, прозвищная номинация.

Antonyuk Olena

The representation of the concept «woman» in nickname nomination (based on the material of anthroponymy of Donetsk Region)

The article looks into nicknames of Donetsk region as the way and the means of representing the concept of «woman». Analysis is made by natural and physical, physiological, intellectual, social, status and role parameters. There are also defined peculiarities of language mechanisms of this representation.

Key words: concept, subconcept, nickname, nickname nomination.

Надійшла до редакції 20 грудня 2016 року.